

sovanosti mnoha stran v obchodu s otroky.

Knihu Markéty Křížové vřele doporučuji všem zájemcům o koloniální dějiny nejen v Novém světě, ale i v Africe. Může sloužit studentům iberoamerikanistiky, afrikanistiky, antropologie, rozvojových studií, ale i laikům se zájmem o mimoevropské dějiny.

Křížová, Markéta. *Otroctví v Novém světě od 15. do 19. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013.

M. Pavlásek – J. Nosková (eds.) – Když výzkum, tak kvalitativní: serpentinami bádání v terénu (2013)

Kateřina Dobrovolná

*Katedra antropologie, Fakulta filozofická,
Západočeská univerzita v Plzni
dobrka@ksa.zcu.cz*

TENTO sborník, vydaný v roce 2013, tvoří několik příspěvků z mezinárodní studentské konference *Když výzkum, tak kvalitativní! Serpentinami bádání v terénu*, jež se konala v listopadu roku 2012 v Brně na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity pod patronátem Ústavu evropské etnologie v součinnosti s Východoevropským vzdělávacím a kulturním centrem. Publikace má dle slov editorů Michala Pavlásky a Jany Noskové přispět k porozumění současné epistemologii sociálních věd, které nacházejí své těžiště především v kvalitativním výzkumu, ale také k lepšímu pochopení procesu vzniku etnografické, historické či sociologické znalosti.

Sborník se skládá ze čtyř tematických oddílů, přičemž první část tvoří tři studie týkající se terénního výzkumu v „cizím“ až „exotickém“ prostředí. Zde je však zároveň kladena otázka, co je v současnosti pojmem „cizí“ a „exotické“ myšleno, neboť se oba tyto pojmy vyvíjejí a ne-

musejí již dnes nutně znamenat „geograficky vzdálené“ a „kulturně zcela odlišné“. Tento naposledy zmiňovaný bod by byl jistě zdůrazněn mnohem lépe, kdyby se tato myšlenka vyskytovala ve více nežli v jednom textu, a to v textu Lukáše Dirgy, jenž prováděl výzkum v „totální“ instituci vězení, kde zkoumal tamní dozorce. L. D. provedl sedmáct nestrukturovaných rozhovorů s muži pracujícími ve věznicích typu C (druhý nejpřísnější typ vězení) a snaží se v textu popsat své vlastní zkušenosti s postupem výzkumu v takovémto prostředí.

Skutečně geograficky dále, a to na Balkáně, svůj terénní výzkum provedla Barbora Machová. Autorka studie se zabývá prostředím makedonského venkova, kde popisuje mimo jiné proměny vnímání její osoby ze strany rodiny, u níž pobývala, kdy byla zpočátku považována za hosta a kohosi „nového“, koho je potřeba hostit a chránit (výzkumnici zpočátku chybělo soukromí, na které byla zvyklá ze svého kulturního prostředí; byla někým neustále hlídána a kupříkladu psaní poznámek byla nucena provádět po večerech, kdy byla již pouze s dcerami hostitelské rodiny, neboť zapisování čehokoliv během dne zneklidňovalo ostatní členy rodiny a narušovalo přirozenou atmosféru), což se postupem času změnilo v někoho, jehož otázky jsou spíše na obtíž.

Do turecké vesnice Yörük, čili ještě o něco geograficky dále, se vydala Kateřina Vytejková, která v textu reflektuje postupnou změnu jejích původních výzkumných záměrů z důvodu nových zjištění, tzv. „nového vědění“. Do této lokality ji původně přivedl zájem o architekturu. Autorku však později zaujalo, jak je možné, že kočovníci v Yörüku vlastnili stejně honosná obydlí jako obyvatelé měst. Začala se zabývat mimo jiné založením této vesnice a došla k zajímavým závěrům, jako například, že tradice této „nomádské vesnice“ jsou „vynalezené“, což bývá v Turecku relativně častý jev.

Dalším tematickým oddílem je souhrn opět tří textů, v nichž je kombinováno zúčastněné pozorování a rozhovory. Tyto studie se týkají výzkumu v komunitě, jež je, nebo se teprve stává, komunitou „vlastní“ (změna z „outsidera“ v „insidera“), kdy má výzkumník s touto skupinou zkoumaných jedinců například stejné pracoviště či bydliště. I přes fakt, že výzkumník může být „insiderem“, lze na známou komunitu pohlížet jako na cizí a novou.

Jakožto pracovník studentského rádia, provádějící půlroční výzkum ve vlastní komunitě, popisuje Peter Dolník jistou tenzi ve vztahu

„vzdáleného“ a „blízkého“, přechod od „outsidera“ k „insiderovi“, ale též například práci ve skupině. Zabývá se zejména otázkami: jak probíhá začlenění jednotlivce do studentského rádia, dále jak probíhá jeho vývin, osvojování si norem a hodnot skupiny, do níž byl včleněn, a v neposlední řadě jak je budována profesní identita u vysílajících.

Jitka Cidlinová přispívá do sborníku textem o výzkumu teritoriální identity obyvatel Českolipska se zaměřením na utváření této identity ve vzpomínkách nejstarší generace jeho obyvatel, kde zjišťuje, že stereotyp „vykořeněnosti“ bývá mnohdy využíván pouze jako výmluva a že problémy pohraničí tkví tím pádem v odlišných sférách, a ne jen v poválečné výměně obyvatelstva. Opět zde reflektuje změnu z „outsidera“ v „insidera“, neboť v dané lokalitě krátkou dobu žije.

Anna Horáková se opět v „domácím prostředí“ zabírá problematikou mezikonfesního soužití občanů jedné obce, Bílé Třemešné. Autorka se zaměřuje na tři dominantní denominace v této obci – na Římskokatolickou církev, Československou církev husitskou a Náboženskou společnost Svědci Jehovovi. A. H. zde klade například důraz na rozdíl mezi tím, co informátoři říkají, a mezi tím, co skutečně dělají, a v závěru textu se krátce věnuje otázce výhod a nevýhod kvalitativního výzkumu obecně, což by se však hodilo spíše na úvod jejího příspěvku nežli na závěr.

Předposlední oddíl se zabývá zejména problematikou získávání a interpretace rozhovorů, kde například Luděk Jirka představuje výzkum etnické hranice mezi Ukrajinci (Malorusy) a volyňskými Čechy v naracích a zároveň kritizuje uniformitu chování, k němuž výzkumníky nabádají nejrůznější příručky a rady uváděné v metodologicky orientovaných publikacích. L. J. uvádí, že neformalizovaný přístup může někdy pomoci odhalit informace, o nichž by informátor při dodržení formalizovaného přístupu ze strany výzkumníka ve většině případů nehovořil. Mezi prvky neformalizovaného přístupu autor řadí například dárek respondentovi, lichocení, nabídnutí jakékoliv pomoci či tykání, avšak ne vždy je podle něj užití tohoto přístupu na místě.

Dalším ze tří příspěvků je ten od Lenky Krátké, v němž autorka reflektuje vlastní pozicionalitu ve výzkumu a zpracování historie Československé námořní plavby v letech 1959 až 1989 na dvou úrovních – první úroveň se týká faktu, že zkoumané jedince osobně zná, a dru-

há, že se v jejím případě jedná o roli tazatelky-ženy a narátora-muže, čili že zde existuje určité genderové vymezení. Autorka zmiňuje mimo jiné i etický rozměr výzkumu, čímž by se mohl její text alespoň částečně řadit i do posledního tematického oddílu sborníku.

Výzkumu v silně hierarchizované skupině katolických duchovních se zhostila Daniela Kostrhounová. Jejím terénem byla obec Věteřov na Jižní Moravě, která je zároveň samostatnou farností, u níž chtěla autorka zaznamenat její vývoj a vztah obyvatel a farníků k duchovním správcům od doby vzniku farnosti v roce 1909 až po současnost.

Poslední, čtvrtý, oddíl tematizuje především etiku výzkumu. Jediným příspěvkem je zde ten od Ondřeje Hejnala a Lubomíra Luptáka, kteří obhajují alespoň částečně skrytý výzkum a na svých již provedených zkoumáních ukazují, že jinak by bádání v prostředí lidí bez domova a v mocenské byrokratické instituci nebylo možné. Kritizují též opomíjení role výzkumníka během terénního výzkumu, kdy dodnes existuje mezi mnoha akademickými pracovníky představa, že výzkumník by měl pouze z pozvzdálí pozorovat a nevstupovat do „děje“, což podle nich jednoduše nelze. Zde by bylo pravděpodobně vhodnější rozdělit text těchto autorů na dva samostatné výstupy a v závěru jej propojit společnými body a myšlenkami, čímž by bylo možné více rozvést popis jednotlivých terénů, a více je tak přiblížit čtenářům.

I přes fakt, že se jedná (opět) o epistemologicky a metodologicky zaměřenou publikaci, čili by se mohlo zdát, že ničím nepřekvapí, se nám do rukou dostává poměrně čtivý a zajímavý sborník. Interesantní z toho důvodu, že jej tvoří příspěvky od studentů doktorských programů (výjimku tvoří Lubomír Lupták, jenž již doktorem v době vydání publikace byl), kteří zde poskytují své osobní cenné zkušenosti s vlastním terénním výzkumem a uvádějí ve svých příspěvcích konkrétní situace, výhody i úskalí těchto výzkumů, což je pro ostatní studenty (nejen doktorských programů) konečně „opravdové a hmatatelné“, neboť se nejedná pouze o teoretický metodologický text. Lehce na škodu je fakt, že ve sborníku se celkem nahodile objevují obrázky, které se dokonce nesouvisle opakují. Přehlednější a názornější by pro čtenáře jistě bylo, kdyby byl přidán minimálně jeden tematický obrázek přímo z terénu ke každému textu. Také je škoda, že v posledním tematickém oddílu se vyskytuje pouze jeden text, avšak lze po-

chopit, že autoři byli jedni z mála na konferenci (či dokonce jediní), kdo se do dané problematiky hlouběji pustili.

Pavlásek, Michal a Jana Nosková (eds.). 2013.
Když výzkum, tak kvalitativní: serpentinami